

HALKBİLİMSEL METAETİK KURAM VE BİR İDEOLOJİ OLARAK DEDE KORKUT KİTABI'NIN “VERDİĞİ SÖZÜ TUTMAMAK OLUMSUZ ETİK DEĞERİ” BAĞLAMINDA METAETİKSEL ÇÖZÜMLEMESİ

FOLKLOGICAL METHETIC THEORY AND THE BOOK OF DEDE KORKUT AS AN IDEOLOGY IN THE CONTEXT OF “NEGATIVE ETHICAL VALUE FOR NOT KEEPING IT'S PROMISE” METAETHICAL ANALYSIS

Sacide ÇOBANOĞLU*

ÖZ: Bilimsel anlamda kuram, toplumsal dünya hakkındaki bilgileri özetleyen birbiriyile bağlantılı fikirler sistemi olarak tanımlanmaktadır. Kuramlar, sistematik gözlemler sonucunda elde edilen kanıtlarla desteklenmiş ve olgulara ait davranışların nedenini açıklayan yeni bilimsel araştırmalar için sorular üretme ve öngörüler geliştirebilme potansiyeline sahip ve modifiye edilebilen kapsamlı önermelerdir. Bilimsel kuramlar, birden çok bilim alanını ilgilendiren olgu kümelerini ilişkilendiren kuramsal açıklama dizgeleri oluşturmaya yararlar. Her kuram problemin çözümüne farklı açıdan bakar. Bu sebeple bir problemin çözümünde bazen bir alana ait bir kuram yeterli olurken bazen disiplinlerarası bir çalışma yapılarak söz konusu disiplinlerdeki farklı kuramlardan yararlanmak ya da bu disiplinlerin senteziyle yeni bir kuram oluşturmak gerekmektedir.

Halkbilimi ve etik alanlarında disiplinlerarası bir çalışmayla yeni bir kuram olarak ortaya koyduğumuz *Halkbilimsel Metaetik Kuram* ve kuramın çalışma yöntemi olarak geliştirdiğimiz *Halkbilimsel Temellendirme Metaetikselsel Çözümleme* yöntemimizle nedenlere ihtiyaç duymaksızın, sadece, bizzat kendisi olmakla bir *ideoloji* olma ayrıcalığına sahip Dede Korkut Kitabı'nın olumlu ve olumsuz etik değer indeksini yapmış ve halk felsefesini ortaya koymuş bulunmaktadır.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde yer alan etik değerlerin ortaya çıkışlarında, bağlam görevi üstlenen geleneklere göre yaptığımız tasnif doğrultusunda, ahlâkî gelenekler içinde yer alan *Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri* bağlamında Türk halk felsefesinde olumsuz etik değerlerin öneminin ortaya konması bu çalışmanın konusunu; *Halkbilimsel Metaetik Kuramın* ahlâksal yaşamı gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak incelemeyi sağlayan yöntemi vasıtasıyla *Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri*'nin *halkbilimsel temellendirilme metaetikselsel çözümlemesinin* uygulamasını yapmak çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkbilimi etik, metaetik, kuram, ideoloji, Dede Korkut Kitabı.

ABSTRACT: In a scientific sense, theory defines it as a system of interconnected ideas that summarizes knowledge about the social world. Theories are comprehensive propositions that are supported by evidence obtained as a result of systematic observations and that can be modified and have the potential to generate questions and develop predictions for new scientific

* Dr. / Ankara - sacidecobanoglu01@gmail.com (Orcid: 0000-0002-5204-4270)

research that explain the reason for the behavior of phenomena. Scientific theories serve to construct theoretical explanation systems that relate sets of facts that concern more than one field of science. Each theory looks at the solution of the problem from a different angle. For this reason, while a theory belonging to a field is sufficient in solving a problem, sometimes it is necessary to make use of different theories in the disciplines in question by conducting an interdisciplinary study or to create a new theory with the synthesis of these disciplines.

The positive and negative ethics of Dede Korkut Book, which has the privilege of being an ideology just by being itself, without the need for reasons, with the Folklore Metaetic Theory, which we have put forward as a new theory with an interdisciplinary study in the fields of folklore and ethics, and our method of Folklore Grounding Metaethics Analysis as its working method. We have made the value index and revealed the folk philosophy.

The subject of this study is to reveal the importance of negative ethical values in Turkish folk philosophy in the context of the Negative Ethical Value of Not Keeping One's Promise, which is included in the moral traditions, in line with the classification we made according to the traditions that serve as the context in the emergence of the ethical values in the Dede Korkut Stories; The purpose of our study is to apply the folkloric grounding metaethical analysis of the Negative Ethical Value of Not Keeping One's Promise, through the method of Folkloric Metaetic Theory, which enables to examine moral life on the basis of traditions, customs, customs and traditions.

Keywords: Folklore ethics, metaethics, theory, ideology, The Book of Dede Qorqud

1. Giriş

İnsan düşünme yetisine sahip bir varlık olarak biyolojik bedeninin beraberinde ruhsal bir algıyı da bünyesinde barındırmakta ve bu ayrıcalığıyla diğer canlı türlerinden farklı bir noktada konumlanmaktadır. Bu ayrıcalık var olduğu andan itibaren onu hem kendine hem çevresindeki diğer varlıklara bir anlam yüklemeye yanı sıra dünyanın ve evrenin gizemlerini çözmeye yöneltmiştir. Neden var olduğu, neden yaşadığı, yaşamının anlamı konusunda sorular sormaya başladığı andan itibaren soyut düşünceye geçmiş ve bu soruların cevaplarına yönelik söylenceler yaratmaya, kültür oluşturmaya başlamıştır. İnsanlık tarihi olarak adlandırabileceğimiz bu çok uzun soluklu süreçte insan, her zaman bulunduğu durumdan daha üst bir seviyeye geçmeyi başarmış ve uygarlık yolundaki ilerleyişini sürdürmüştür (Çobanoğlu 2021a: 84-87).

Günümüzde insanlığın ulaştığı teknoloji günlük yaşamı kolaylaştırmak noktasında oldukça faydalıdır, insana biyolojik anlamda hizmet eden ona birçok yarar sağlayan teknolojinin aynı yararı ruhsal anlamda da sağladığını söylemek zordur. Teknoloji insanın, doğanın bir parçası olduğu halde doğadan kopmasına hatta doğaya hükmetme gücünü elinde bulundurduğuna inanmasına dahası kendi var oluşu yolunda bütün evrenin hizmetinde olduğu fikrine kapılmasına, yol açmaktadır. Bütün bu olumsuzluklarına rağmen tabi ki insanlığın teknolojiyi hayatından çıkarması mümkün olamaz. İşte bu ikilem, bu zıt düşüncelerin varlığı insanın birçok etik problemi yaşamasına neden olmaktadır. Bu ikileme çözüm bulmanın yolu; teknolojinin gelişimine sekte vurmaksızın insanın ruhsal yönünün

tatminini, yine teknolojinin etkisiyle yitirmeye başladığı etik değerleri yeniden kazanmasını sağlayacak günceli karşılayan bakış açıları geliştirmektedir. Bilim alanında özellikle sosyal bilimlerde bütün disiplinlerin bu ortak sorunun çözümü yolunda çalışmalar yapması kaçınılmaz bir gerekliliktir.

Bilim çevrelerinde genel olarak ahlâk, etik ve metaetik konularının felsefenin ya da ilahiyatın araştırma alanları olduğu kanaati mevcuttur fakat bu kanaat yanlış bir kanaattir. Ahlâk ve etik sözcükleri *töre, gelenek, görenek, alışkanlık, karakter, huy, mizaç* anlamına gelen köklerden türemektedirler. Bu sözcüklerin sözcük yapılarında dahi *gelenek*in varlığını muhafaza etmeleri, gelenekleri araştıran halkbiliminden bağımsız olamayacaklarını açıkça göstermektedir. Felsefenin bir alt dalı olan etik alanının artık günümüzde; sadece eylemin sonucuna yönelik değerlendirmeler yapan *teleolojik etik* yaklaşımı, kural koyuculuk olarak adlandırılan *normatif etik* yaklaşımı ve ancak pragmatist bir yaşam biçimiyle mutluluğa ulaşmanın mümkün olabileceğini iddia eden *erdem etiğinin* yaklaşımları yeterli olmamaktadır. Günümüz insanının bu yaklaşımlar haricinde, günlük hayatı içinde ahlâkî yönden yaşadığı problemleri çözmekte kullanabileceği yeni yöntemlere ihtiyacı vardır. Bu sebeple halkbilimi, etik ve metaetik alanlarında yapılacak disiplinlerarası çalışmalar, yeni araştırmalar çağımızın gereği durumdadır. Bu noktada yapılması gereken; disiplinlerarası çalışmalarla doğru yöntemler kullanarak doğru sentezler yaparak bu araştırma alanlarını halkbiliminin araştırma alanlarına dahil etmektir. (Çobanoğlu, 2021c: 403).

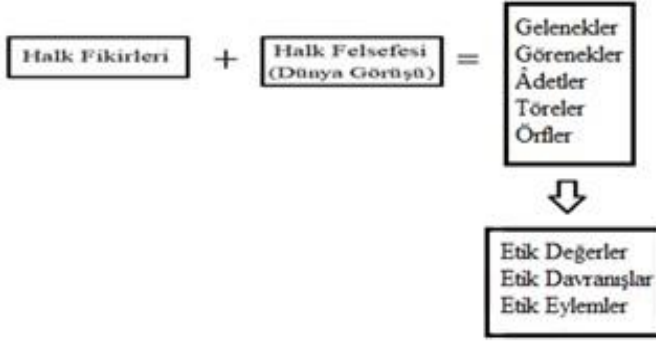
2. Halkbilimsel Metaetik Kuram Üzerine

20. yüzyılın başında normatif etiğe tepki olarak ortaya çıkan metaetik günümüz etik problemlerine farklı bir bakış açısıyla bakmaktadır. Metaetik iki soruya cevap aramaktadır; *Bir ahlâk yargısı nedir?, Bir ahlâk yargısı mantıksal olarak temellendirilebilir mi?* (Tepe, 2011: 42-43). Metaetiğin incelediği bu temellendirme çalışması aynı zamanda etik yargının dayanaklarını, toplum içinde var oluş sebeplerini ortaya koyacak bir kanıtlama bir gerekçelendirme yöntemidir. Adnan Onart, ahlâk felsefesinde *temellendirmenin* genel olarak bir haklı gösterme, bir belgeleme işlemi olduğunu ifade etmektedir (1976: 90-91). Halkbilimi incelediği bütün toplumsal olgu/olaylarda halk felsefesini ortaya koymak amacıyla halk fikirlerinin tespitini yapar. Yaptığı bu tespitler metaetiğin temellendirme çalışmasının halkbiliminde uygulanagelen şeklidir. Tespiti yapılarak bir araya getirilen halk fikirleri de ait olduğu toplumun halk felsefesini ifade ederler (Çobanoğlu 2018: 32).

Özkul Çobanoğlu, Alan Dundes'ten yaptığı aktarmada, Dundes'in (Dundes 1972) halk felsefesini oluşturan çekirdek birimlerin halk fikirleri olduğunu ifade ettiğini dile getirmektedir. Levi Claude Strausse, halk felsefesini (Strausse 1994) halkın sözlü nakil yoluyla gelen kalıplaşmaları

gündelik yaşama uygulama şekli olarak tanımlamakta ve halk felsefesini *yap-takçılık* olarak adlandırmaktadır. Dundes ve Strausse'un işaret ettikleri çekirdek birimler bir araya gelerek büyük metin/söylem/eylemlerin alt yapısını oluşturmaktadır. Özkul Çobanoğlu halk felsefesini, bir toplumun folklorunun bütün unsurlarını içine alacak şekilde kültürüyle örtüştürdüğü, anlamlı hale getirdiği sosyo-kültürel bir düzen, zihinsel, metafizik bir sistematik olarak tanımlamaktadır (Çobanoğlu 2000: 12-14).

Toplumsal bir varlık olan insan, hemcinsleriyle birlikte yaşarken toplumsal yaşantı içinde karşılaştığı problemleri çözmek adına birtakım kurallar oluşturarak yaşamını kolaylaştırmaya çalışmıştır. *Yaşamı kullanma kılavuzu* adını verdiğimiz bu kurallar zinciri ahlâk kurallarıdır. (Çobanoğlu, 2021c: 403, 404). Ahlâk kuralları kendi kendine ortaya çıkan yapılar değildir, bu yapılar ortaya çıkmak için bir bağlama (*context*) ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlam (*context*), belli davranış kalıplarını içeren sosyal normlar adını verdiğimiz; gelenek, görenek, âdet, töre ve örflerdir. Bu noktada sosyal normlar da tıpkı ahlâk kuralları gibi, ortaya çıkmak için bir bağlama ihtiyaç duymaktadırlar; sosyal normların ihtiyaç duydukları bağlamlarsa halk fikirleri ve bu çekirdek birimler yoluyla ulaşılan halk felsefesidir. Bu süreci bir şema dahilinde gösterelim (Çobanoğlu 2020: 155).

Metaetiğin bir etik sorununa bakarken sorunun çözümünde bir yöntem olarak kullandığı temellendirme yöntemi ile halkbiliminin inceleme yaptığı olgularda çıkış ve dayanak noktası durumunda olan halk fikirlerini ve halk fikirleri ile ulaşılan halk felsefesini (dünya görüşü) ortaya koyması iki disiplinin örtüştüğü bir diğer noktadır. Halkbilimi ile metaetik alanlarında yapılan disiplinlerarası bir çalışmayla mevcut problemlerin çözümüne katkıda bulunulabileceği düşüncemizden hareketle yaptığımız çalışmamızda *Halkbilimsel Metaetik Kuramı* ortaya koymuş, kuramın inceleme yöntemi olan *Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümle Yöntemini* geliştirmiş bulunmaktayız. Halkbilimsel Metaetik Kuram, halkbilimi ve etik alanlarının ortaklığında disiplinlerarası bir çalışmayla ortaya konmuş; ahlâksal yaşamı, gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirmekte, olgu ve olaylara dair davranışların

nedenini açıklamakta, olgu kümeleri arasında ilişki kurmakta, sistematik gözlemlerle kanıtlar ortaya koymakta, sorular üretebilmekte, öngörü geliştirebilmekte, modifiye edilebilmekte ve tüm bunlardan hareketle kapsamlı bir önerme olarak *ahlâksal yaşam; gelenekler, görenekler, âdetler, töre ve örfleri esas alarak temellendirilebilir* önermesini ortaya koymaktadır (Çobanoğlu 2021a: 297-299).

3. Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi

Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yönteminin özünü *Halkbilimsel Temellendirme* oluşturmaktadır. Bugüne kadar etik alanında; Kozmolojik Temellendirme, Teolojik Temellendirme, Antropolojik Temellendirme (Özlem 2015: 28-33) ve Sosyolojik Temellendirme (Cevizci 2002: 9) olmak üzere dört temellendirme kullanılmaktaydı. Biz bu yöntemlere bir temellendirme daha ekliyoruz. Bu temellendirmenin adı *Halkbilimsel Temellendirme*'dir. Etik değerlerin oluşumlarında bağlam görevi üstlenen sözlü kültür ürünlerinin, geleneklerin, göreneklerin, âdetlerin, töre ve örflerin, ritüellerin, maddi kültür unsurlarının halkbilimsel anlamda *halk fikirleri* ve metaetiksel anlamda *önergelerle* gerekçelendirilmelerine *Halkbilimsel Temellendirme* diyoruz. Yöntemimiz şu şekildedir (Çobanoğlu 2021a: 299-302):

Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Yöntemi

1. Anlatının Kurgusu

a) Anlatıdaki Kişiler

b) Anlatının Olay Örgüsü

2. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî ve Dinî (Olumlu, Olumsuz), Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî, Dinî (Olumlu, Olumsuz) Moral Olgular* Tablosu

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olgular* Tablosu

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olgular* Tablosu

e) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Doğrulukla* İlgili Sorular;

e.1) Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olgular* Nelerdir?

e.2) Anlatıda Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olguların* Tasnifi Mümkün müdür?

3. Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Etik Eylemlerin*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olguların* Bağlamsal Önermeleri

a) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olguların* Bağlamsal Önermeleri

b) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri ve Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olguların* Bağlamsal Önermeleri

c) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri ve Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olguların* Bağlamsal Önermeleri

d) Anlatıdaki Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Eylemlerin* Bağlamsal Halk Fikirleri; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olguların* Bağlamsal Önermeleri

e) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Yöntemle İlgili Sorular*;

e.1) Anlatıda Etik Yargıların Kaynağı Olan Etik Olgular Var mıdır?

e.2) Anlatıda Etik Yargıların Kaynağı Olan Etik Olgular Varsa Bunlar Anlatıda Nasıl Yer Alırlar?

4. Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* ve Taşdıkları Anlamlar Tablosu

a) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Olumlu Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* ve Taşdıkları Anlamlar Tablosu

b) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Olumsuz Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Olumsuz Moral Vokabüler* ve Taşdıkları Anlamlar Tablosu

c) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Anlamla İlgili Sorular*;

c.1) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerler*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabüler* Nelerdir?

c.2) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Moral Vokabülerin* Anlamları Nelerdir?

5. Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamla *Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Moral Olguların* Tasnifi

a) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumlu Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumlu Moral Olguların* Tasnifi

b) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Beşerî Olumsuz Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Beşerî Olumsuz Moral Olguların* Tasnifi

c) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumlu Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumlu Moral Olguların* Tasnifi

d) Anlatıda Tespit Edilen Halkbilimsel Anlamda *Dinî Olumsuz Etik Değerlerin*; Metaetiksel Anlamda *Dinî Olumsuz Moral Olguların* Tasnifi

e) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Yöntemle İlgili Sorular*;

e.1) Anlatıda Tespit Edilen Etik Eylemlerin Temellendirilmesi Mümkün müdür?

e.2) Anlatıda Tespit Edilen Etik Eylemlerin Temellendirilmesi Mümkün ise Bir Etik Eylemin Temellendirilmesindeki Mantıksal Adımlar Nelerdir?

6. Anlatıda Tespit Edilen Etik Değerlerin Geleneklere Göre Tasnif Tablosu

7. Anlatıdaki Etik Değerlerin Temellendirilmesi ve Anlatının Halk Felsefenin Ortaya Konması

a) Anlatıda Metaetiğin Cevap Aradığı *Yöntemle İlgili Sorular*;

a.1) Anlatıda Tespit Edilen Etik Eylemler Etik İlkeleri Temsil Eder mi?

Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme yöntemimiz yedi bölümden oluşmaktadır. Yöntem; etik eylemlerin aynı zamanda birer toplumsal *moral (etik olgu)* olarak beşerî ile dinî kurumlar arasında ve gelenekler çerçevesinde dağılımlarını yapmaktadır. Halkbilimsel olgu ve olaylarda yer alan etik yargıların dayandığı *moral vokabülerin* (etik söz varlığı) anlamlarına yer vererek etik yargıların nasıl temellendirildiği ve neyle doğrulandığı hakkında bilgi sahibi olmayı sağlamaktadır (Çobanoğlu, 2021a: 299-302). Yöntemimizin yedinci maddesinde yer alan *Anlatıdaki Etik Değerlerin Temellendirilmesi ve Anlatının Halk Felsefenin Ortaya Konması* maddesine göre *Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değerinin* Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu şu şekildedir¹:

4. Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değerinin Halkbilimsel Temellendirme Metaetiksel Çözümleme Tablosu

3.111. Casusların Bayburt Hisarı Beyi'ne Pay Piçen Big'in Kızını Beyrek'e Vererek Sözüünü Tutmadığını Casuslamaları

Halkbilimsel Anlamda Halk Fikirleri/Metaetiksel Anlamda Önermeler:

1. Sözüünü tutmayan birinin hatasının bedelini bütün bir toplum ödemek zorunda kalabilir.
2. Verilen sözler mutlaka tutulmalıdır.
3. Alp, sözünün arkasında olandır.

¹ Aşağıdaki tabloda yer alan 2 rakamlı numaralandırmada birinci rakam, hikâyelerin Dede Korkut Kitabı'daki sırasını; ikinci rakam, hikâyedeki etik eylem/moral olgu sırasını ifade etmektedir. Tablo, inceleme yöntemimizin 7. maddesini içermektedir. Konuyla ilgili daha önceki çalışmamızda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde ve Mukaddime'de toplam olarak 173 olumlu ve olumsuz etik değer tespit edilmiştir. Olumlu ve olumsuz etik değerlerin toplam bağlam sayısı 929'dur. 126 olumlu etik değer 777 bağlam sayısı; 47 olumsuz etik değer 152 bağlam sayısı ile Dede Korkut Kitabı'nda yerlerini almaktadırlar. Çalışmanın tamamı için bk. (Çobanoğlu, 2021a: I-813; Çobanoğlu, 2021b: 814-1771).

Dede Korkut hikâyelerinde *Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri* önemli bir etik değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Kahramanlar verdikleri sözleri mutlaka tutmaktadırlar. Dede Korkut Hikâyeleri'nde sadece bir tek bağlamda *Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri* ile karşılaşmaktayız. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek boyunda; Pay Piçen Big'in, kızı Banu Çiçek'i, Bamsı Beyrek ile beşik kertmesi yaptığı halde onu Bayburt Hisarı Beyi'ne vereceğine söz verdiği ama daha sonra bu sözünü tutmadığı görülmektedir.

Ahlâk felsefesi olarak isimlendirdiğimiz *etik* ve etiğin felsefesi olarak isimlendirdiğimiz *metaetikte*, realist bir tutum içinde olduğunu gördüğümüz doğalcı etik anlayışının savunucuları David Ross; ahlâkî terimlerin ya da kavramların dünya üzerindeki gerçek nesnelere gösterdikleri, moral yargıların öznenen bağımsız olarak ahlâkî yargıları ifade ettiği konusunda, benzeri düşüncelere sahip olan sezgici düşünürlerle uyumlanmaktadır. Ross'un ahlâk kuramının deontoloji ahlâkçılarında Kant'ın deontolojisinden farklı bir yanı vardır. Kant, bir eylemin doğru ya da yanlış olup olmadığını belirleyen temel kriterin ne olduğunu bulmaya çalışırken Ross, çoğulcu bir ahlâk kuramı ortaya koyar ve bu temel kriterin şartlara göre değişiklik gösterebileceğine işaret eder. Ahmet Cevizci, bu noktada Kant'ın ahlâkın temelinde *ödevi* yerleştirerek bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığının kendinden ötürü yapıldığı niyete bağlı olduğunu söyleyen *ödev etiği (niyet ahlâkı)* teorisinin karşısında Ross'un bir ahlaki eylemin doğruluk ya da yanlışlığının sadece kendisinin ne tür bir eylem olduğuna bağlı olduğunu savunan *prima facie duty (ilk bakışta ödev)* çoğulcu ahlâk kuramının yer aldığını söylemektedir (Cevizci, 2002: 16).

David Ross ahlaki görüşlerini *Doğru eylemleri doğru kılan nedir?* sorusuna cevap bulma arayışında ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Ross, motivist ve sonuççu kuramların hepsini reddederek kendi kuramını geliştirir. Ahlâkî eylemin doğruluğunu belirlemede tek ölçüt ne hazcılarının iddia ettiği gibi eylemden alınan haz ne de yararcıların iddia ettiği gibi eylemin üreteceği yarar miktarıdır; Ross'a göre bir eylemin doğruluk ya da yanlışlığı sadece onun ne tür bir eylem olduğuna bağlıdır. Örneğin; *verilen sözü yerine getirmek* doğrudur. Çünkü insan sözünü yerine getirirken eylemin ortaya çıkaracağı sonuçları hesaba katmadan kendi doğası gereği bir davranış ortaya koymaktadır. Ross, Kant'ın deontolojik ahlâk teorisi ve yararcılık tarafından çözülemeyen ahlâkî problemleri çözmek amacıyla yola çıkar ve bir eylemi doğru yapma eğiliminde olan birkaç farklı özellik olduğunu iddia eder (Bayoğlu, 2018: 227).

Ross; bize, ilk bakışta ödev olarak görülen örneğin *verdiği sözü tutmak* gibi doğruluğundan kuşku duymayacağımız bir etik değer bile içinde bulunduğu koşullara göre uygulanırlığı konusunda bazı değişikliklere uğrayabileceğini, bu olumlu etik değerlerin içinde bulunduğu koşullara göre uygulanması halinde yarar yerine, zarar getirebilecek durumların yaşanabileceğine dikkati çekmektedir. Güncel bir konudan vereceğimiz

örnekle teoriyi pekiştirmeye çalışalım. Örneğin; yakın bir arkadaşınız size Covid aşısı olmak istemediğini ve bunu bir sır olarak saklamasını, onun ailesinden kimseye bu durumdan bahsetmemenizi söyledi. Bu durumda, arkadaşınızın seçimine saygı duyarsınız fakat bu durumu bir sır olarak saklamayı doğru bulmazsınız ve ailesine bildirirsiniz çünkü bu olayın sonucu, *sır saklamak olumlu etik değerinin* olumlu eylem içeriğiyle örtüşmemektedir. Böyle bir durumda olumlu etik değer *sır saklamak* yarar sağlamaktan öte hem arkadaşınıza hem de onun ailesine zarar verecektir. Ross, teorisinde böyle durumlarda bireyin ne yapılacağına dair bir açıklama getirmez.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek boyunda Pay Piçen Big'in kızı Banu Çiçek'i Bayburt Hisarı Beyi'ne vermeye söz verip daha sonra sözünü tutmaması ve kızını Beyrek'e vermesine Kant'ın ödev etiği ile baktığımız zaman Pay Piçen Big'in yanlış bir eylemde bulunduğunu söyleriz çünkü Kant'ın ödev etiği verilen sözün her durumda tutulması gerekliliği üzerine kurulmuştur. Aynı eyleme David Ross'un *ilk bakışta ödev* teorisiyle bakarsak verilen sözün tutulmamış oluşunun altında yatan sebepleri inceleriz. Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek boyunda *verdiği sözü tutmak olumlu etik değerinin* neden *verdiği sözü tutmamak olumsuz etik değerine* dönüştüğü, kanaatimizce etik açıdan dikkatle irdelenmesi gereken bir mevzudur.

Banu Çiçek'in babası Pay Pıçen Big'in adı anlatıda çok az yerde geçmektedir. Bilindiği gibi hikâyenin başında Bamsı Beyrek'in babası Bay Püre ve Banu Çiçek'in babası Bay Pıçen'in çocukları yoktur. Bu iki bey Allah'tan çocuk dilemişlerdir. Bay Püre Allah'tan bir oğlan çocuk istemiş, Bay Pıçen de bir kız çocuk istemiştir ve eğer kızı olursa kızını Bay Püre'nin oğlu ile beşik kertme nişanladığını beyan etmiştir. Dresten nüshasında bu beyanı şöyle görmekteyiz; *"Bay Bıcan Bey dahı yerinden örü turdı, eydür: 'Begler, menüm dahı hakkuma bir dua eylen, Allahu teala mana da bir kız vere' dedi. Kalın Oğuz begleri el kaldurdılar dua eylediler: 'Allahu teala mana bir kız verecek olursa, siz tanuk olun, menüm kızum Bay Büre Beg oğlına beşik kertme yavuklı olsun' didi."* (Tezcan, Boeschoten, 2001: 68-69).

Aynı beyanı Vatikan nüshasında şöyle görmekteyiz; *"Bay Bıcan dahı yerinden örü durdı, eydür: 'Begler, benüm hakkıma dahı bir dua edün kim Hak teala bana dahı bir kız versün' dedi. Kalın Oguz begleri dua dilediler, 'Allahu teala sana dahı bir kız versün' dediler. Pay Bıcan eydür: 'Kadir Tanrı bana kız verecek olursa, begler siz tanık olun, benüm kızum Bay Büre Begün oğlına beşik kertme yavuklusı olsun' dedi."* (Tezcan, Boeschoten, 2001: 215-216).

Her iki nüshada da Pay Pıçen Big'in kızını Bay Püre'nin oğluna beşik kertme yaptığı görülmektedir. Anlatının ilerleyen kısımlarında her iki beyin de isteklerine ulaştıklarını görmekte ve Bamsı Beyrek ile Banu Çiçek'in düğünlerinin yapıldığı güne gelmekte fakat gerdek dikildiği gece bir problemle karşılaşmaktayız. Beyrek, kırk yiğidi ile yiyip içip otururken casuslar, onları Bayburt Hisarı Beyi'ne casuslarlar. Dresten nüshasında bu bölüm şöyle geçmektedir; *"Yarımasun yarçımasun kâfirin casusu bunları*

casusladı. Varub Bayburd hisarı begine haber verdi, eydür: ‘Ne oturursız, sultanum, Pay Bican Beg ol sana vereceği kızı Beyrege verdi. Bu gece gerdege girür.’ dedi.” (Tezcan, Boeschoten, 2001: 216).

Vatikan nüshasında bu bölüm şöyle geçmektedir; “Yarımasun yarçımasun kâfirün casusu bunı casusladı. Varıbanı Bayburt hisarının begine haber verdi, eydür: ‘Ne oturursın? Pay Bican melik ol sana verecek kızı Boz Atlu Baryege verdi’ dedi.” (Tezcan, Boeschoten, 2001: 223).

Her iki nüshadan da anlaşıldığı gibi, Pay Picen Big’in kızı Banu Çiçek’i Bamsı Beyrek ile beşik kertmesi yaptığı halde aynı zamanda Bayburt Hisarı Beyi’ne de kızını kendisine vereceğine dair bir söz vermiş ve verdiği bu sözü herhangi bir sebeple tutmamıştır nitekim Banu Çiçek, Bamsı Beyrek ile evlenmektedir. Gerdekleri dikilmiştir. Bamsı Beyrek, kırk yiğidi ile gerdek çadırında söyleşmektedir. Bu casuslama üzerine düşman gelir, Beyrek’in naibi şehit edilir ve Beyrek ile otuz dokuz yiğidini tutsak olur. Peki, hikâyenin başında Allahu teâlâdan kız çocuk dileyen ve Müslüman bir Oğuz Beyi olan Bay Picen, Bamsı Beyrek ile beşik kertme yaptığı kızını sonradan, bir kâfir beyi olan Bayburt Hisarı Meliki’ne vermeye nasıl razı olmuş ve böylesi olağanüstü bir sözü nasıl vermiştir?

Semih Tezcan bu konuya dair yorumlarında, Vatikan yazmasında bu olaydan söz edilirken Bay Bican’ın adının Oğuznâmelerde sadece Hıristiyan beyleri için kullanılan *melik* unvanı ile anıldığına dikkati çekmektedir. Tezcan, burada Bay Bican’ın unvanı olarak yazılan *melik* sözcüğünün yazılmış olma sebebini bir yanlışlık olarak mı değerlendirmeli, bir rastlantı olduğunu mu kabul etmeli yoksa hikâyenin bilinmeyen ya da bilerek anlatılmadan geçilmiş kısımlarında başka olayların varlığının söz konusu olduğunu mu düşünmeliyiz, diyerek soru işaretlerini dile getirmektedir. Yanı sıra Banu Çiçek’in evliliği sırasında neden babasının değil de, ağabeyi Deli Karçar’ın söz sahibi olduğunun da mutlaka incelenmesi gereken bir durum olduğundan bahsetmektedir (Tezcan, 2001: 155-156).

Bu noktada; *Dede Korkut anlatılarında bir ideolojik anlatımın varlığının söz konusu mudur?* ya da *Acaba Dede Korkut, bizzat kendisi olmakla bir ideolojiyi mi temsil etmektedir?* soruları üzerinde durmak, bu sorulara cevap bulmak problemin çözümünde bize yardımcı olacaktır.

Dede Korkut’un üzerinde temellendiği, metnin tamamına sinmiş yanı sıra destan türünün bazı özelliklerini tartışmak için uygun zemini oluşturan ideolojik bir omurgaya sahip olduğunu söyleyen Gürol Pehlivan, Dede Korkut’un ideolojik omurgasını bir *Zirve Anlatısı Olma, Tek Sessizlik (Monolojizm) ve Zıt Kutupluluk* başlıkları altında incelemiştir. Bu başlıklardan ilkinde Dede Korkut’un bir zirve devri anlatısı olduğunu dile getiren Pehlivan; destanın dünyası millî kahramanlığın geçmiş dönemidir, bu devir millî tarihteki *ilk* veya *en iyilerin* dünyasıdır (Bahtin, 2001: 177) anlatıları her şeyin asla yakın sahil olduğu bir devre bağlama geleneksel toplumların temel özelliklerinden biridir, bu bağlamda bir zirve anlatısı olarak Dede Korkut Hikâyeleri’nin Mukaddime kısmında Dede Korkut’un Hz.

Muhammet devrine yakın bir dönemde yaşadığının dile getirilmesi ve Bügdüz Emen'in sahabe olarak tanıtılması bu düşüncenin örneklerini oluşturmaktadır (Armağan, 1992: 19-20) zaman olarak *eski güzel günlere* yaslanan destanın bu devrin insanlarını kutsallık çemberi dışında bırakmadığı, *Ol zamanda beglerün alkışı alkış, karkışı karkış idi. Duaları müstecem olurıdı* arasözünün ise bunun en güzel kanıtı olduğu (Abdulla, 2006: 155-159) aktarmalarını yaparak Dede Korkut destanının; muhteşem zamanların kadim bilicisi Dede Korkut'un eski insanlara dair anlattıkları olduğunu söylemekte ve ozanın (hikâyeleri anlatan kişinin) Dede Korkut'un söylediklerinin nakledicisi olması sebebiyle sözün kendisi olmaktan çıkıp yüce bir otoriteye bağlanarak destanın ideolojik açıdan güçlü kılındığını dile getirmektedir.

İkinci başlık altında yer alan *monolojizm* teriminin, *tek seslilik* (Bahtin, 2004: 50) olarak tercüme edilmiş olduğunu belirten Pehlivan, Dede Korkut destanlarında monolojizmi, sabit fikirlilik/şematik toplumsal rol dağılımı/kalıp ifade tekrarları olarak üç ana başlık ve bu ana başlıklar altında yer alan alt başlıklarla incelemiş ve incelemesi sonucunda, destanın monolojizminin *mutlak* değil, *göreceli* olduğunu varsayarak bu *görecelilik* anlatıdan anlatıya değişkenlik gösterebildiğine, aynı anlatının farklı varyant ve versiyonlarında da değişik derecelerde karşımıza çıktığına ki Dede Korkut Kitabı'nın Dresten ve Vatikan nüshalarının bu durumu örneklediğine işaret etmiştir. Dede Korkut Kitabı'nın ideolojik omurgasını oluşturan üçüncü esasını, insanların zıt kutuplar olarak ele alınması olduğunu dile getiren Pehlivan, *zıt kutupluluk*un destanlarda geçen tüm insanları ideolojik bakımdan sınıflandırdığını yanı sıra onlara belli özellikler atfettiğini, bu özelliklerin atfedilen insanlarda gerçekten bulunup bulunmadığını bir önemi olmadığını, önemli olanın anlatının tutarlılığı içinde diğer esaslarla uyum içinde olması olduğunu belirtmiş ve Dede Korkut Kitabı'nın ideolojik dünyasının *Biz* ve *Ötekiler* olarak iki temel kategoriye kabul ettiğini ifade ederek *Ötekiler* kategorisini de kendi içinde üç alt kategoriye ayırarak incelemiştir (Pehlivan, 2015: 281, 295, 325).

Bir metinde ideolojik bir anlatım benimsenip benimsenmediği, ideolojinin varlığının metne ne derece etkili olduğu gibi sorulara cevap verebilmek *metin ve ideoloji* arasındaki bağlantıyı kurabilmek diğer bir söyleyişle *söylem ve ideolojinin* bağlantısını açıklayabilmek için; ideolojinin tanımı ve kapsamı doğrultusunda, ideolojik bir anlatıma sahip olan bir metinde bulunması gereken özelliklerin neler olduğunu bilmek ve incelenen metinde söz konusu özelliklerin var olup olmadığını tespit etmek yoluyla mümkün olabilmektedir. Norman Fairclough ve Phil Graham ideolojiyi; "*İdeoloji* terimi zaman zaman *yanlış bilinç, yönetici sınıfın idealleri, inanç sistemleri, yanıtılmış ortakduyu, dinsel dogma* veya benzerleri olarak anlaşılmıştır. Ancak ideoloji ilk başta kilisenin ahlâk otoritesi ve Thermidor sonrası Fransa'daki skolastik sistemin bilgi üzerindeki birleşik tekeli tarafından bırakılan boşluğu doldurması için entelektüel bir disiplin olarak

düşünülebilir.” (Fairclough, Graham, 2015: 162) diyerek tanımlamaktadırlar. *İdeoloji* teriminin bu tanımı ile günümüzde kullandığımız *ideoloji* teriminin tanımı ve içeriği konusunda düşeceğimiz ikilemden Jan Rehmann’ın açıklaması ile kurtulmamız mümkün. İdeoloji ve söylem kuramlarındaki temel bulgulardan birisinin, bir terimin anlamının mutlak şekilde sabit olmayıp değişmeye tabî olduğunu söyleyen Rehmann, söz konusu terimin bazen tam karşıtına dönüşebildiğini, *ideoloji* için de durumun böyle olduğunu dile getirmektedir. İdeoloji kavramının 19. yüzyıldan beri çoğunlukla kesin ve bilimsel bir anlayışa aykırılığı belirtmek için kullanılıyor olmasına karşın; aslında kavramın özgün bir bilimi tanımlamak için ortaya atılan *fikir bilimi (ideoloji)* olduğunu ileri süren Rehmann, ideolojinin fikirlerin eleştirel çözümlemesini yapabilmek, duysal algılardan türeyişini araştırabilmek amacını taşıdığını fakat *-loji* son ekiyle biyoloji ve ekoloji gibi diğer kavramlara benzer şekilde ideolojinin de anlambilimsel bir değişim geçirerek *bir nesneye ilişkin sistematik bilgi* olmaktan çıkıp nesnenin kendisine; *fikirlerin eleştirel analizi* olmaktan çıkıp fikirlerin kendisine dönüştüğünü ifade etmektedir (Rehmann, 2020: 25). Retmann’ın bu ifadesi *ideoloji* kavramının, günümüzde eskiye göre anlam genişlemesine uğradığını ve sözcüğün aradan geçen yüzyıllar içinde büyük bir değişim yaşadığının göstergesidir. Bu durumda kavramın tarihsel gelişimine bakmak faydalı olacaktır.

İdeoloji kavramının *nesnel olmayan bir fikir ürünü* çağrışımını beraberinde getirmekle birlikte Batı Avrupa fikir tarihinde bunu tam tersi bir anlamla ortaya çıktığını belirten Şerif Mardin; ideoloji kavramının, doğruyu düşündürmenin bir yolu olacağını ileri süren *ideologlar* adlı bir grup düşünür tarafından ortaya atılmış yanı sıra *doğru düşünme bilimi* olarak adlandırılmış olduğun söylemekte ve ideoloji kavramının tarihi gelişiminden şu şekilde bahsetmektedir. İdeologların görüşlerini Fransız filozofu Condillac (1715-1780)’ın teorilerini incelemek yoluyla daha kolay anlamak mümkündür. Condillac, zihnin pasif olarak algılama durumunu, mum üzerine çizilen şekillerin etkilerine benzetmekte ve birinin diğer duyuları geride bırakacak şekilde öne çıktığı hallerde *dikkatin* yaratıldığını ve o zaman insanda *mukayese etme, ayırma, karşılaştırma, yargılama* yeteneklerinin ortaya çıkacağını söylemektedir (Gökberk, 1974: 363). İdeoloji kavramının, doğruyu düşündürmenin bir yolu olacağını iddia eden bu filozoflar bu anlamda dilin önemine değinmişlerdir.

Şerif Mardin, bu noktada bir başka aydınlık devri filozofu olan Helvetius, *Del’ Esprit* (1758) ve *Del’ Homme* (1773-74) eserlerinde Condillac’ın tezini daha da ileriye götürdüğünü, insanların yetilerinin (meleke) tecrübeyle ve dış etkenlerle oluştuğu iddiasında bulunduğunu ifade etmekte ve Helvetius’un iddiasını şöyle açıklamaktadır. Helvetius; insandaki ahlâkî seviyeyi ve düşünce kudretini oluşturanın eğitim sistemi olduğunu ve bu sistemi saptayanın da devlet politikası olduğunu söylemekte ve kötülüğün sistem sonucu ortaya çıkan bir ürün olup ancak sistem

değişirse sonuçların değişeceğini ifade etmektedir. Bu fikirlerden hareket eden ideologların arasında ilk kez Destutt de Tracy, 1797'de *ideoloji* kavramını, herkese doğru düşünme imkânları sağlamak için kullanılacak *fikir bilimi* anlamında kullanmıştır (Mardin, 2017: 20-22).

Batı tarihinde *ideoloji* kavramının ideologlardan sonra Marx'ın fikirlerinde olağanüstü bir önem kazandığını ifade eden Mardin, tabii Marx'ın fikirlerinin temelinde Kant, Hegel ve Feuerbach'tan etkilenmeler de bulunduğunu da göz ardı etmemek gerektiğine dikkat çekerek konuya dair fikirlerini şöyle dile getirmektedir. Bu noktada özellikle Hegel'in görüşlerinden bahsetmek faydalı olacaktır. Hegel'e göre; insanlar, tarihlerine bugün buldukları noktadan baktıklarında *perspektif kısıllığı* nedeniyle göremedikleri pek çok hususu görebilirler ve o zamanki durumlarını daha mükemmel bir şekilde değerlendirebilirler. Böylece insan, kendi tarihine bakarak, tabiat ve toplum hakkında bir zamanlar düşünmüş olduğu fikirlerinde var olan eksiklikleri görebilme ve yanlış olanları zamanla düzeltebilme imkânına kavuşur. İnsan o anki durumunu ancak o anki görüş imkânlarının sınırları içinde değerlendirebilir. Bunun adı *Weltanschauung* tur yani *dünya görüşü*dür. Hegel ile çok benzeşen düşünceler içinde olan Marx teorisini *sosyal yaşam bilinci belirler* cümlesiyle özetlerken aslında ideolojiyi hangi anlamda kullanmış olduğunu da ifade etmekte ve tarihsel bakımdan sınırlı bir görevi olan *Weltanschauung* (dünya görüşü) her zaman için geçerli saymaktadır. Marx ideolojiyi biri *yanlış bilinç* diğeri ise *sınıf mücadelesinde kullanılan bir araç* olmak üzere iki anlamda kullanmıştır. Kitle hareketleri bilinciyle paralel gelişen bir akım da insan iradesinin (istencinin), isteklerinin, şahsiyetinin itici kuvvet olduğu iddiasında olan *görüştür*. Bu görüşü en iyi ifade eden filozof kuşkusuz Nietzsche olmuştur. Marx'ın ideoloji kavramının ortaya çıkarılmasında bir kutup oluşturmasına karşın Nietzsche, Schopenhauer ve Freud diğer bir kutupta yer almaktaydılar. Freud ideoloji bakımından en temel mekanizma olan *projeksiyon mekanizması* görüşünü ortaya koymuş ve bu durumu bilinç ve bilinçaltı kavramlarıyla açıklamaya çalışmıştır. Projeksiyon mekanizmasının en açık olarak çalıştığı nokta Freud'un bir ideolojik nitelik taşıdığına inandığı dinsel inançlardır. Freud ideolojiyi *içsel* anlamda ele almış ve ruhsal gelişme dinamiğinin insanda düşünceleri yaratan ortamı ne şekilde etkilediğini araştırmıştır; Marx ise ideolojiyi *dışsal* bir anlamda, sosyal yapının şekillenmesine katkısı anlamında ele almış ve araştırmasını bu yönlü yapmıştır. Her ikisi de insan düşüncesinin bu özelliklerinin onları bazen yanlış, aldatıcı fikir kümelerinin, ideolojilerin peşinden sürükleyebileceğine dikkat çekmişlerdir (Mardin, 2017: 24-48).

Buraya kadar tarihi sürecini kısaca özetme çalıştığımız *ideolojinin*, konumuz itibariyle bizim ilgilendiğimiz anlamda tanımı ve içeriği hakkında düşünceleri 19. yüzyılda ilk kez Hegel'de 20. yüzyılda da Max Weber'de görmekteyiz. Nietzsche'nin eserlerine ideolojiyi konu etmeye başladığı dönemlerde, *İdeolojiye; insan, değerler ve anlamlar* bağlamında bakılması

olarak ifade edebileceğimiz ve *bilgi sosyolojisinin* temellerini atan yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlayış, Wilhelm Dilthey (1833-1911) ile başlayıp Heinrich Rickert (1863-1936) ile devam etmiş Max Weber (1864-1920) ile tepe noktasına ulaşmıştır. Bu filozoflar *ideolojinin* anlamını o zamana kadar yapıldığından daha bilimsel bir şekilde araştırmaya, *ideoloji* kavramını daha geniş bir toplumsal davranış çerçevesine yerleştirmeye çalışmışlardır. Max Weber; bir değeri anlamının, belli bir zamanda bir yaşantı ile olan ilgisini saptamanın, o değeri incelemeye, ölçmeye, elde edilen bilgilerin başka devirler için ne gibi bir anlam taşıyacağı aramaya mani olmadığını söyleyerek değerleri; iradeye bağlı olan değerler ve iradeye bağlı olmayan değerler olarak ikiye ayırmış, kültürler arasında çok büyük farklılıklar bulunmadığını, bilimsel yollar ve akıl yürütmeye araştırmacının bir kültürde bir anlam ifade eden bir değer başka bir kültürde ne anlama geldiğini açıklayabileceğini söylemiştir (Mardin, 2017: 51-54).

Gerek Hegel'in insanların geçmişte *perspektif kısıtlılığı* nedeniyle göremedikleri pek çok hususu bugün görebildikleri ve o zamanki durumlarını daha mükemmel bir şekilde değerlendirebildikleri, bu değerlendirmelerine göre de belli bir yaşayış şekline, o yaşam şeklinin kendinde oluşturduğu algıya göre bir *Weltanschauung* (*dünya görüşü*) ortaya koyduğu yolundaki fikri gerekse Hegel ile çok benzeşen düşünceleriyle Marx'ın *sosyal yaşam bilinci belirler* cümlesiyle özetlediği teorisinde, asla atlanmayacak, özellikle altını çizdiği bir madde olarak tarihsel bakımdan sınırlı bir görevi olduğu düşünülen *Weltanschauung* (*dünya görüşü*)'nü bütün zamanlar için geçerli saymak yolundaki fikirleri doğrultusunda ideolojinin; Bir toplumun var oluş koşullarına bağlı olarak yaşam tarzıyla uyumlu bir vaziyette meydana getirdiği fikirleri, bilgileri, değerleri, inançları, amaçları, yaşamına ve kültürüne dair tasarımları yani o toplumun halk felsefesi olarak tanımlamak mümkündür.

Görüldüğü gibi *ideoloji* kavramı *Dünya görüşü* (*halk felsefesi*) kavramını karşılamaktadır. Dede Korkut hikâyelerde ön planda beyler bulunmakla birlikte beylerin çevresi ve yaşayışı canlandırılırken geleneklerin, göreneklerin âdetlerin ve çeşitli yönleri ile bütün bir Oğuz kavminin hayatının bu hikâyelere aksettirildiğini söyleyen Muharrem Ergin, bu suretle vakaları bakımından birbirinden ayrılan hikâyelerin tek bir topluluk hayatının, bütün bir Oğuz kavminin yaşayış ve dünya görüşlerinin etrafından şekillendirildiğini ifade etmektedir. Yanı sıra hikâyelere bu gözle bakılınca, anlatılanlarda asıl amaçlanılanın Oğuz kavmi ve hayatının anlatılması ve hikâyeye kahramanlarının bu amaca örnek ve vesile olmak üzere seçilmiş bulunduğunu, gerçekte eserde kahramanların olan şeyin yalnızca vakalarla sınırlandırılmış olup vakaların içine yerleştirilen hayat ve dünya görüşlerinin ise bütün Oğuzların ortak malı olduğunu dile getirmektedir (Ergin, 1989: 25).

Bu noktada Halkbilimsel Metaetik Kuram'ın iddiası; ahlâk kurallarının bir yaratım merkezi, bir *bağlamı* (*contexs*) bulunduğu ve bu merkezin, bu

bağlamın (contexs) toplumsal yaşantı içinde, insanın birlikteliğini ifade eden ona bir kimlik, bir aidiyet kazandıran gelenek, görenek, âdet, töre ve örfler olduğu ve bu sosyal normların ortaya çıkışlarında bağlam görevini de halk fikirleri, bu fikirlerin birleşmesiyle oluşan halk felsefesinin (dünya görüşü) üstlendiği fikrimize bir ekleme yaparak halk felsefesi (dünya görüşü) kavramının aynı zamanda o toplumun *İdeolojisi* olduğunun altını çizmek isteriz. Dede Korkut hikâyelerinde eylemleri inceleyerek sıraladığımız halkbilimsel bağlamda halk fikirleri ve metaetikselsel bağlamda önermeler ve bunların birleşimiyle oluşan halk felsefesi (dünya görüşü), Oğuz kavminin ideolojisini ifade etmektedir.

Dede Korkut kitabında; adaletli bir devlet yapısının, eşitlikçi bir sosyal yapının ve özgür bir dinî yaşantının nasıl olması gerektiğini *erdem ve hüner* etik değerleri çerçevesinde oluşturulmuş alplik geleneğinin benimsenmesinin, devamlılığının sağlanmasının yanı sıra iyi ahlâk özelliklerinin neler olduğunun ve bu özelliklerin Oğuz fertlerinde bulunmasının önemini ortaya koyan bir Dede Korkut ideolojisinin varlığı söz konusudur ve bu ideolojinin Oğuz kavmine anlatılması/aktarılması hedeflenmiştir. Bu noktada, Rehmann'ın ideolojinin fikirlerin eleştirel çözümlemesini yapabilmek, duyuşsal algılardan türeyişini araştırabilmek amacını taşıdığını fakat *-loji* son ekiyle biyoloji ve ekoloji gibi diğer kavramlara benzer şekilde ideolojinin de anlambilimsel bir değişim geçirerek *bir nesneye ilişkin sistematik bilgi* olmaktan çıkıp nesnenin kendisine; *fikirlerin eleştirel analizi* olmaktan çıkıp fikirlerin kendisine dönüştüğü (Rehmann, 2020: 25) söyleminden yola çıkarak Dede Korkut'un bizzat kendisi olmakla bir *İdeoloji* olduğunu söylemek mümkündür.

Nedenlere ihtiyaç duymaksızın, sadece, bizzat kendisi olmakla bir *İdeoloji* olma ayrıcalığına sahip Dede Korkut Kitabı'nda her zaman başvurulan bir eylem olarak akıl yürütme ve muhakeme etme eylemini Bay Bicen'in neden *melik* unvanı ile anıldığı ve kızını neden Bayburt Hisarı'nın kâfir Beyi'ne vermeye söz verdiği konusunda işe koşarak bu mihval üzere düşünce üretmeye başladığımızda; Dış Oğuz beylerinden Müslüman bir bey olan Pay Picen Big'in, Bayburt Meliki Parasan tarafından din değiştirmesi konusunda baskı görüyor olabileceği olasılığı aklımıza gelmektedir. Dış Oğuz ile Bayburt Meliki Parasan maddi olarak bir alışveriş içinde bulunuyor olabilirler ya da Pay Bicen Melik'in kendilerine karşı kullanabileceğini düşündüğü asker kuvvetinden çekiniyor olabilir. Bu sebeplerin var olduğunu düşünürsek Dış Oğuz'da bir Hıristiyanlık baskısının mevcudiyetinden bahsedebiliriz.

Bir diğer fikrimiz, bu mevcut baskıdan çok etkilenen ve anlatıda bize anlatılmayan dolayısıyla bilemediğimiz çok zorlu durumlar içinde kalan Bay Picen, Bayburt Hisarı Meliki'nin baskısıyla Hıristiyanlık dinini kabul etmiş gibi görünmeyi tercih etmiş ve kızı Banu Çiçek'i ona vereceğini söyleyerek aralarında var olma ihtimalini göz önünde bulundurduğumuz husumeti gidermeye çalışmış olabilir. Bu durumda on ikinci hikâyede Aruz tarafından

öldürülen Beyrek'in öldürülme sebebinin, 'mitin ceza vermesi' (Abdullah 1997: 176) şeklinde fantastik bir yaklaşım olmaktan öte çok ciddi siyasi çekişmeler sonucu gerçekleşmiş bir olay olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. Bu noktada Semih Tezcan'ın Vatikan varyantında dikkatimizi çektiği; Bay Bican'ın unvanı olarak yazılan *melik* sözcüğünün yazılmış olma sebebini bir yanlışlık olarak mı değerlendirmeli, bir rastlantı olduğunu mu kabul etmeli yoksa hikâyenin bilinmeyen ya da bilerek anlatılmadan geçilmiş kısımlarında başka olayların varlığının söz konusu olduğunu mu düşünmeliyiz, şeklindeki sözlerinin ne kadar önemli olduğu bir kez daha görülmektedir.

Verdiği Sözü Tutmamak Olumsuz Etik Değeri başlığı altında yer alan etik eylemlerdeki halkbilimsel anlamda halk fikirleri ile metaetiksel anlamda önermeler doğrultusunda;

Halk Felsefesi (Dünya Görüşü): Oğuzların; sözünü tutmayan birinin hatasının bedelini bütün bir toplumun ödemek zorunda kalabileceği bu sebeple verilen sözlerin mutlaka tutulması gerektiği ve ancak sözünü tutana alp denildiği kabulleri çerçevesinde yapılandırdıkları bir dünya görüşüne sahip oldukları görülmektedir.

Kant'ın ödev etiği teorisiyle *Verdiği Sözü Tutmama Olumsuz Etik Değerine* baktığımızda Bay Picen Big'in yanlış bir eylem sergilediğini ve ne olursa olsun kızını söz verdiği gibi Bayburt Hisarı Beyi'ne vermesi gerektiği sonucuna varırız. David Ross'un *ilk bakışta ödev* teorisiyle *Verdiği Sözü Tutmama Olumsuz Etik Değerine* baktığımızda, Bay Picen Big'in yukarıda sıralamış olduğumuz nedenlerden dolayı verdiği sözü tutamamış olduğu sonucuna varırız; fakat Ross'un teorisinde böyle durumlarda ne yapmak gerektiği konusuna bir açıklık getirmemiş olması sebebiyle bu teori kapsamında Bay Picen Big'in ikinci etik eyleminin ne olması gerektiği konusunda bir sözümlerimiz olamayacaktır.

Bizim kanaatimizce Bay Picen Big; Jeremy Bentham ve John Stuart Mill'in Yararcılık etiğiyle davranmalı hem kendisi hem konunun muhatabı hem de Oğuz toplumu açısından en fazla yararı sağlayacak seçeneği tercih etmelidir. Nitekim Bay Picen Big verdiği sözü tutmamıştır bu durumda, yararcılık etik anlayışıyla verilen sözün tutulmamasının, tutulmasından daha fazla yarar sağlayacağı bir durumun söz konusu olduğunu ve bu nedenle Bay Picen'in verdiği sözü tutmadığını söyleyebiliriz.

Sonuç

Ahlâk, etik ve metaetik konularının yalnızca felsefenin araştırma alanına girdiği yönündeki yaygın ama aynı zamanda yanlış ve eksik kanaatin ortadan kalkmasını sağlamak, halkbilimsel bakış açısı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla bu disiplinlerin çalışma alanlarının benzerliğine ve yöntemlerinin sentezlenebilirliğine dikkat çekilerek disiplinlerarası bir çalışma örneği vermek ve bu güne kadar felsefenin ya da ilahiyatın araştırma alanları içinde düşünülen bu konuların halkbiliminin araştırma alanına dahil

ederek çağımızın etik problemlerine halkbilimsel temellendirme ile bir çözüm getirebilmek amacıyla yaptığımız çalışma, alanımızda bir ilk durumundadır.

Halkbilimsel Metaetik Kuram, halkbilimsel olgu/olayların çözümlemesini yapmakta etik eylemlerin ifade ettiği etik değerlerin indeksini oluşturarak bu etik değerlerin halk felsefesindeki yerini ortaya koymakta ve etik değerlerin mitolojik arka planını halkbilimsel temellendirme yöntemiyle incelemeyi sağlamaktadır. Çalışmamız, Türk kültür ekolojisinin metaetiksel çözümlemesi konusunda yapılacak çalışmalara bir örnek teşkil etme amacıyla ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

- Abdullah, K. (1997). *Gizli Dede Korkut*. (Akt.: A. Duymaz), 1. b., İstanbul: Ötüken.
- Abdullah, K. (2006). *Eksik el yazması*. (Akt.: A. Duymaz), İstanbul: Ötüken.
- Armağan, M. (1992). *Gelenek*. İstanbul: Ağaç.
- Bahtin, M. M. (2001). *Karnaval dan romana*. (Çev.: S. Irzık), İstanbul: Ayrıntı.
- Bahtin, M. M. (2004). *Dostoyevski poetikasının sorunları*. (Çev.: C. Soydemir), İstanbul: Metis.
- Bayoğlu, F. (2018). W. D. Ross'un 'Prima Facie Duty' kavramı. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 25, 225-238.
- Cevizci, A. (2002). *Etiğe giriş*. Engin.
- Çobanoğlu, Ö. (2000). Geleneksel dünya görüşü veya halk felsefesinin halkbilimi çalışmalarındaki yeri ve önemi üzerine tespitler. *Milli Folklor*, S. 45, 12-14.
- Çobanoğlu, S. (2018). *Sözlü edebiyat ve anlatım tutumu*. Ankara: Akçağ.
- Çobanoğlu, S. (2020). Halkbilimsel açıdan Türk dünyası sosyokültürel bağlamında etik ve metaetik. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S. 5, 147-168.
- Çobanoğlu, S. (2021a). *Halkbilimi bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin halk felsefesi ve metaetiksel çözümlemesi*. C. I, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çobanoğlu, S. (2021b). *Halkbilimi bağlamında Dede Korkut Hikâyeleri'nin halk felsefesi ve metaetiksel çözümlemesi*. C. II, Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çobanoğlu, S. (2021c). Halkbilimsel bakış açısı ve disiplinlerarası bir yaklaşımla halkbilimi etik ve metaetik ilişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, S. 9, 402-418.
- Dundes, A. (1972). Folk ideas as units of worldview. *Toward New Perspectives in Folklore*, (Ed. A. Paredes - R. Bauman), 93-103, Austin: The University of Texas Press.
- Ergin, M. (1989). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gökberk, M. (2010). *Felsefe tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji bütün eserleri 3*. 1. b., İstanbul: İletişim.
- Onart, A. (1976). Ahlâk felsefesinde doğalcılık nedir, ne değildir?. *Felsefe Arkivi* 0, S. 20, 79-97.

- Özlem, D. (2015). *Etik ahlâk felsefesi*. 2. b., İstanbul: Notos Kitap.
- Pehlivan, G. (2015). *Dede Korkut Kitabı'nda yapı, ideoloji ve yaratım*. İstanbul: Ötüken.
- Rehmann, J. (2020). *İdeoloji kuramları yabancılaşmanın ve boyun eğmenin güçleri*. (Çev.: Şükrü Alpagut), 2. b., İstanbul: Yordam Kitap.
- Fairclough, N. - Graham, P. (2015). *Söylem ve ideoloji, "Eleştirel söylem çözümlemecisi olarak Marx: Eleştirel yöntemin yaratılışı ve küresel sermayenin eleştirisi ile bağlantısı"*. (Çev.: B. Çoban - Z. Özarslan), İstanbul: Su.
- Strausse, L. C. (1994). *Yaban düşünce*. 1. b., İstanbul: Yapı Kredi.
- Tepe, H. (2011). *Etik ve metaetik*. 2. b., Türkiye Felsefe Kurumu.
- Tezcan, S. - Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut Oğuznâmeleri*. İstanbul: Yapı Kredi.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/Author(s) Note: Bu çalışma, "Halkbilimi Bağlamında Dede Korkut Hikayelerinin Halk Felsefesi ve Metaetiksel Çözümlemesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. / *This study was produced from the doctoral thesis titled "Folk Philosophy and Metaethics Analysis of Dede Korkut Stories in the Context of Folklore".*